

QASHQADARYO VILOYATI AGROSANOAT KLASTERLARINI SAMARALI BOSHQARISHNING ASOSIY MEXANIZMLARI

Yaxshiboyev Barot Abdulhaqovich

Qarshi davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada Qashqadaryo viloyatidagi agrosanoat klasterlarini samarali boshqarishning asosiy mexanizmlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Hududning ijtimoiy-iqtisodiy va agroiqtisodiy xususiyatlari, resurslar salohiyati hamda klasterlararo integratsiya imkoniyatlari o'rganilgan. Shuningdek, klasterlar samaradorligini oshirish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish zanjirlarini optimallashtirish va marketing strategiyalarini takomillashtirish kabi mexanizmlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo viloyati, agrosanoat klasteri, samarali boshqarish, hududiy rivojlanish, innovatsion texnologiyalar, ishlab chiqarish zanjiri, iqtisodiy integratsiya, marketing strategiyasi.

Abstract: The article analyzes the main mechanisms for effective management of agro-industrial clusters in the Kashkadarya region on a scientific basis. The socio-economic and agro-economic characteristics of the region, resource potential, and opportunities for inter-cluster integration are studied. Also, mechanisms such as public-private sector cooperation, the introduction of innovative technologies, optimization of production chains, and improvement of marketing strategies to increase the efficiency of clusters are analyzed.

Keywords: Kashkadarya region, agro-industrial cluster, effective management, regional development, innovative technologies, production chain, economic integration, marketing strategy.

Kirish. So'nggi yillarda dunyo bo'yicha agrosanoat klasterlari hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish, innovatsiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim mexanizmi sifatida keng qo'llanilmoqda.

Jahon amaliyotida agroklastlarlar bir-biri bilan uzviy bog'langan ishlab chiqaruvchilar, yetkazib beruvchilar va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlardan iborat bo'lib, ularning samarali boshqaruvi ishlab chiqarish zanjirlarini optimallashtirish, raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash imkonini beradi. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida agroiqqtisodiy rivojlanish strategiyalarida klasterlash konsepsiyasi iqtisodiy samaradorlikni oshirish, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash va eksport salohiyatini kengaytirish vositasi sifatida dolzarb bo'lib qolmoqda.

Qashqadaryo viloyati iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish bo'yicha mamlakatda muhim hududlardan biri bo'lib, uning agroiqqtisodiy salohiyati katta ahamiyatga ega. Viloyatda hosildor yer maydonlari, suv resurslari va mehnat salohiyati mavjud bo'lib, bu agrosanoat klasterlarini samarali tashkil etish va boshqarish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Shu sababli, viloyatdagi klasterlararo integratsiya, ishlab chiqarish zanjirlarini optimallashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali samarali boshqaruv tizimini shakllantirish mavzusi dolzarb va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Asosiy qism. Agrosanoat klasteri – bu bir-biri bilan uzviy bog'langan ishlab chiqaruvchilar, yetkazib beruvchilar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlardan tashkil topgan hududiy iqtisodiy tizim bo'lib, ularni samarali boshqarish orqali ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirish mumkin. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli klasterlar aholining bandligini oshirish, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash va eksport salohiyatini kengaytirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, Italiyadagi “Modena” agroklastleri yoki Hindistondagi “Punjab” sut mahsulotlari klasteri integratsiyalashgan ishlab chiqarish zanjirlari orqali barqaror daromad va yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarishga erishgan.

Klasterlarni samarali boshqarishning nazariy mexanizmlari turli ilmiy yondashuvlar orqali shakllangan bo'lib, ular ishlab chiqarish zanjirini optimallashtirish, resurslarni taqsimlash va klaster a'zolari o'rtasida o'zaro

integratsiyani ta'minlashga qaratilgan. Nazariy jihatdan, boshqaruv mexanizmlari uch asosiy elementdan iborat: strategik boshqaruv, operatsion boshqaruv va monitoring tizimi. Strategik boshqaruv klasterning uzoq muddatli maqsadlarini belgilashga, operatsion boshqaruv kundalik ishlab chiqarish va logistik jarayonlarni tashkil etishga, monitoring esa samaradorlikni baholash va o'zgarishlarga tezkor javob berishni ta'minlaydi.

Agrosanoat klasterlarini boshqarishda davlat va xususiy sektor hamkorligining o'rni katta ahamiyatga ega. Davlat tomonidan moliyaviy rag'batlantirish, infratuzilma yaratish va soliq imtiyozlari kabi mexanizmlar klasterning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi, xususiy sektor esa innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va yangi bozorlarni egallashga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, innovatsion va texnologik integratsiya imkoniyatlari klasterning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi; masalan, aqlli qishloq xo'jaligi tizimlari, sun'iy intellekt asosidagi monitoring va logistika vositalari ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirish va mahsulot sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Qashqadaryo viloyati agroiqtisodiy salohiyati jihatidan mamlakatning yetakchi hududlaridan biri hisoblanadi. Viloyatda paxta, g'alla, meva-sabzavot va chorvachilik asosiy tarmoqlarni tashkil etadi. Masalan, Chiroqchi va G'uzor tumanlarida paxta va g'alla yetishtirish rivojlangan bo'lsa, Shahrisabz va Kitob tumanlarida meva-sabzavot va uzum yetishtirish klasterlari shakllangan. Bu tarmoqlarning rivojlanishi hududning iqlim sharoiti, suv resurslari va er maydonlarining unumdorligi bilan bog'liq bo'lib, klasterlarni samarali boshqarish uchun qulay imkoniyatlar yaratadi.

Hududiy klasterlar va ularning iqtisodiy samaradorligi tahlili shuni ko'rsatadiki, viloyatdagi klasterlar ishlab chiqarish zanjirining turli segmentlarini qamrab oladi. Masalan, Nishon va Koson tumanlarida paxta ishlab chiqarish klasteri urug'dan tortib, paxta tolasini qayta ishlash va tayyor mahsulotni eksport qilishgacha bo'lgan integratsiyalashgan jarayonni tashkil etgan. Shu bilan birga,

tumanlar klasterlari hududiy rivojlanish strategiyalari bilan uyg'un ishlash orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Ishlab chiqarish zanjirlari, resurslar va marketing tizimi tahlili shuni ko'rsatadiki, samarali boshqaruv tizimi klasterlarning raqobatbardoshligini belgilaydi. Masalan, Shahrisabz tumanidagi meva-sabzavot klasterida hosildorlikni oshirish uchun irrigatsiya tizimlari va saqlash texnologiyalari joriy etilgan, marketing va sotish jarayonlarini yaxshilash uchun esa elektron savdo va mahalliy brendlash tizimlari qo'llanilmoqda. Viloyatning barcha klasterlari hududiy rivojlanish strategiyalari bilan uyg'unlashgan holda, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Qashqadaryo viloyatidagi agrosanoat klasterlarini samarali boshqarishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) muhim rol o'ynaydi. Davlat tomonidan moliyaviy rag'batlantirish, soliq imtiyozlari, infratuzilma yaratish va ilmiy-tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari klasterning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, xususiy sektor klasterning operatsion samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish va logistika jarayonlarini optimallashtirish hamda yangi bozorlarni egallashga hissa qo'shadi. DXSh orqali viloyatdagi tumanlar misolida paxta, meva-sabzavot va chorvachilik klasterlari o'rtasida uzviy hamkorlikni rivojlantirish, resurslarni birlashtirish va investitsiyalarni jalb qilish imkoniyati yaratiladi.

Klasterlarni innovatsion texnologiyalar bilan qo'llab-quvvatlash samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Masalan, irrigatsiya tizimlari, aqlli qishloq xo'jaligi qurilmalari, sun'iy intellekt va raqamli monitoring vositalari hosildorlikni optimallashtirish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va mahsulot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy logistika tizimlari va marketing platformalarini joriy etish orqali viloyatdagi klasterlar mahsulotni bozorga tez va samarali yetkazish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa raqobatbardoshlikni oshirish va eksport salohiyatini kengaytirish imkoniyatini yaratadi.

Integratsiya va koordinatsiya tizimini yaxshilash orqali klasterlarning barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin. Hududiy klasterlarni ishlab chiqarish zanjirlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar bilan integratsiya qilish, ularning faoliyatini monitoring qilish va samaradorligini baholash tizimi klaster boshqaruvining samarali mexanizmini tashkil etadi. Shu asosda amaliy tavsiyalar sifatida: tumanlar darajasida klasterlarni koordinatsiya markazlarini yaratish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirishni kengaytirish, marketing va logistika tizimlarini takomillashtirish hamda davlat-xususiy sheriklikni mustahkamlash taklif qilinadi. Bu mexanizmlar viloyatning agroiqtisodiy salohiyatidan maksimal darajada foydalanish va klasterlar samaradorligini oshirish istiqbollari yaratadi.

Xulosa. Tahlil shuni ko'rsatadiki, Qashqadaryo viloyatidagi agrosanoat klasterlarini samarali boshqarish hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish, ishlab chiqarish zanjirlarini optimallashtirish va eksport salohiyatini oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Jahon va milliy tajribalar, shuningdek, viloyatdagi tumanlar misolidagi klasterlar holati samarali boshqaruv mexanizmlarining, davlat-xususiy sheriklikning va innovatsion texnologiyalarning ahamiyatini tasdiqlaydi. Hududiy klasterlar hududning agroiqtisodiy salohiyatini to'liq ochish, mahsulot sifatini yaxshilash va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi.

Natijada, viloyatdagi klasterlarni boshqarishda integratsiya va koordinatsiya tizimini takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, marketing va logistika jarayonlarini rivojlantirish hamda davlat-xususiy sheriklikni mustahkamlash dolzarb ahamiyatga ega. Ushbu mexanizmlarning samarali tatbiqi viloyatning agroiqtisodiy rivojlanish strategiyasini yanada ilg'orlashtiradi, yangi ish o'rinlarini yaratadi va Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi

to'g'risida" gi PF4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 6-son, 70-modda.

2. Agrar sohadagi islohotlar - klaster tizimiga o'tish, yerlarni xususiylashtirish va fermerlar huquqlarini himoya qilish. Qishloq xo'jalik vazirligi ma'ruza tezislar 2021.

<http://www.tfqm.uz/analytics/index.php?page=post&id=7><https://regulateon.gov.uz/uz/documents/2104>

3. A.X. Бердиев. Перспективы деятельности кластера в сельскохозяйственной сфере: проблемы и решения. Электронное научно-практическое периодическое издание. «Экономика и социум». № 12 (115). декабр 2023.

4. Концепция формирования и развития инновационно-промышленных кластеров в Республике Узбекистан.

5. Yakhshiboev B.A. Main directions of cluster development in Uzbekistan / Электронное научно-практическое периодическое издание. «Экономика и социум». №9 (124). 2024.

6. Yaxshiboyev B.A. Agroklastarlarni shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha xorij tajribasi / Zamonaviy geografiyada innovatsion g'oyalar: Raqamli iqtisodiyot va gis texnologiyalar. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi. Qarshi I-qism 2024 yil 25-26-oktabr. B. 361-364.

7. Yaxshiboyev B.A. Agrosanoat klasterlarini rivojlantirishning iqtisodiy geografik xususiyatlari Образование наука и инновационные идеи в мире. Международный научный электронный журнал. Выпуск журнала №-52 Часть-3_ Сентябрь –2024

8. Fayzullayev M.A. O'zbekiston qishloq xo'jaligi geografiyasi. Monografiya. T.: Kitob bilim yog'dusi. 2024. – 258 bet.

9. Yaxshiboyev B.A. Qashqadaryo viloyati meva-sabzavotchilik klasterlari rivojlanishining hududiy xususiyatlari. Fan va jamiyat. Ilmiy-uslubiy jurnal. 2025 6/1-son

10. Yaxshiboyev B.A. Qashqadaryo viloyati paxta-to'qimachilik klasterlarining hududiy tashkil etilishi. "geodeziya, kartografiya va geoinformatika" Ilmiy-texnik jurnal. 2025 yil 4-son